

Żółciński, Tadeusz J.

"Pół wieku dziejów Polski 1939-1989",
Andrzej Paczkowski, Warszawa 1995 :
[recenzja]

Mazowieckie Studia Humanistyczne 2/2, 201-203

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przyjęta z największym zainteresowaniem przez tych, którzy podzielają przekonanie autora, iż ludzkość potrzebuje obecnie nowych horyzontów myślowych i nowych form współdziałania z naturą.

Włodzimierz Tyburski

Andrzej Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, str. 603.

Przez wiele lat prof. Andrzej Paczkowski, pracownik naukowy PAN, prowadził badania nad historią prasy polskiej XX w. Efektem tych badań były opublikowane m.in. książki: *Prasa polityczna ruchu ludowego 1918–1939* (1970 r.), *Prasa Rzeczypospolitej 1918–1939* (1972 r.), *Zarys historii prasy polskiej* (1972 r.), *Prasa i społeczeństwo polskie we Francji 1920–1940* (1979 r.), *Prasa codzienna Warszawy w latach 1918–1939* (1983 r.).

W ostatnich latach zainteresowania swoje skierował Paczkowski w kierunku badań nad najnowszą historią polityczną Polski, wyznaczając sobie za datę wyjściową rok 1939. Trzeba mieć oczywiście nie lada odwagę, aby w tym przypadku z historyka, obiektywnego badacza, nie przeobrazić się w subiektywnego publicystę politycznego. Tym bardziej gdy się samemu było uczestnikiem bądź świadkiem wielu analizowanych wydarzeń, szczególnie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Przyznać jednak trzeba, że Paczkowski w dotychczasowych swoich publikacjach, szczególnie książkowych, jak np. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Strategia i taktyka* (1994 r.), unika na ten temat wszelkiej retoryki, stara się do minimum ograniczać subiektywne oceny, wpisywać odautorskie domysły w miejsca nie potwierdzone faktografią. Liczą się bowiem dla Paczkowskiego same fakty, które mimo że ograniczone w potwierdzeniu dokumentami, układają się jednak w dość logiczną całość ukazującą konsekwencje narodzin i późniejszego upadku systemu komunistyczno-totalitarnego w Polsce powojennej.

Pół wieku dziejów Polski 1939–1989 to zapis wykładów, prowadzonych przez Paczkowskiego na Wydziale Historii filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, opartych na badaniach przeprowadzonych w do niedawna utajnionych archiwach byłej PZPR oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Paczkowski nie jest pierwszym historykiem, który sięgnął po tę tematykę. Poprzedziły bowiem go prace m.in. Krystyny Kerstenowej *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948 i Jalta w polskiej perspektywie*, Wojciecha Roszkowskiego (Andrzeja Alberta) *Historia Polski 1914–1993*, Antoniego Czubińskiego *Dzieje najnowsze*

Polski 1944–1993, Jerzego Eislera *Zarys dziejów politycznych Polski 1944–1989*, nie licząc licznych pryncyparskich i publicystycznych opracowań innych historyków, jak i książkowych, o charakterze wspomnieniowym, wypowiedzi byłych polityków Polski Ludowej.

Inny jednak charakter ma książka Paczkowskiego. W odautorskim zamyśle przeznaczona dla czytelnika interesującego się najnowszymi dziejami Polski, została pozbawiona całkowicie aparatu naukowych przypisów i odwołań. Została też podzielona na osiem rozdziałów: *Niewola i walka; Dwie Polski; Nowa Rzeczywistość; Budowanie podstaw...; Realny socjalizm: rządy silnej ręki; Realny socjalizm: la belle époque; Długi marz – prolog; Długi marsz – wojna i pokój*.

Ogólny spis rozdziałów nie oddaje w pełni ani treści książki, ani myśli przewodniej autora. A jest to książka, która chronologicznie ukazuje kolejne etapy zdobywania władzy w Polsce przez komunistów od 1944 r., mechanizm sprawowania władzy przy pomocy terroru i umiejętnie prowadzonej propagandy ideologicznej, sposobu i okoliczności zmieniania kolejnych rządzących elit. Równocześnie ukazuje narastanie sprzeciwu społeczeństwa, początkowo niezorganizowanego spontanicznego, pozbawionego wyraźnie zarysowanych elit opozycyjnych. Sprzeciwy te doprowadzały do oddolnych ruchów sprzeciwu, które najostrej objawiały się w latach: 1956, 1970, 1976, 1980. Tyle, że już w 1980 r. w sposób najbardziej zorganizowany, gdzie w jednym szeregu protestujących znaleźli się robotnicy i wspomagające ich opozycyjne ugrupowania polityczne.

Paczkowski ściśle trzyma się chronologii wydarzeń, poczynając od września 1939 r. Główny nacisk położył jednak na przedstawieniu historii samego zdobywania władzy przez komunistów, który rozpoczął się niedługo po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej i był całkowicie inspirowany i kierowany przez Moskwę. Sytuację ułatwiał fakt oddania po Jałcie kurateli nad Polską Stalinowi. Praktycznie też, za milczącą zgodą Zachodu Stalin przy pomocy NKWD i polskich komunistów eliminował jakiekolwiek działania i wpływy rządu londyńskiego na terenach już zajętych przez wojska radzieckie. Systematycznej likwidacji zostały poddane wszelkie krajowe struktury Państwa Podziemnego. W stosunkowo krótkim czasie Moskwa podporządkowała sobie całkowicie oficjalnie niepodległe państwo polskie. Szybko jednak okazało się, że jest to zwycięstwo pozorne, a władza utrzymuje się przy pomocy nieustannego terroru, szantażu i zręcznej manipulacji ideologicznej.

Mimo terroru i propagandy, społeczeństwo nie poddało się całkowitej komunistycznej indoktrynacji. Pierwszym wstrząsem i ostrzeżeniem dla komunistów był październik 1956 r., który przebiegał zresztą pod hasłem usamodzielnienia się Polski w ramach systemu komunistycznego.

Dalsze lata Polski Ludowej według Paczkowskiego, to powolne dojrzewanie społeczeństwa do chęci rozluźnienia dotychczasowego gorsetu politycznego i gospodarczego uzależnienia od Moskwy. Niemalą w tym rolę odegrała inteli-

gencja zarówno partyjna, jak i bezpartyjna oraz Kościół, który przez wszystkie te lata reprezentował zwartą siłę opozycyjną, udzielającą poparcia i obrony wszystkim prześladowanym przez władzę bez względu na wyznawany światopogląd i stosunek do Kościoła.

Śledząc czterdzieści pięć lat Polski Ludowej Paczkowski ukazuje procesy sprzyjające narastaniu i organizowaniu się ruchów opozycyjnych, które bynajmniej nie były inspirowane przez Zachód, jak próbowała to sugerować oficjalna propaganda, a jedynie wspierane z zewnątrz. Kolejne ekipy komunistycznej władzy nieustannie musiały walczyć ze społecznym niezadowoleniem. Paradoks polegał na tym, że dochodzące do władzy kolejne ekipy partyjnego establishmentu musiały szukać poparcia i akceptacji nieoficjalnej opozycji. Jednakże nieustannie pogłębiający się kryzys gospodarczy, niewydolność ekonomiczna, przyspieszały destabilizację władzy komunistycznej. Wadliwa ideologicznie i gospodarczo polityka rządów Gierka musiała w konsekwencji doprowadzić do ostrej i spontanicznej konfrontacji w sierpniu 1989 r. Doprowadzić też do zorganizowania się politycznej opozycji, która w dniach sierpniowych znalazła społeczne poparcie.

Jednym z paradoksów dziejów Polski Ludowej było, że autorytarnie rządząca partia komunistyczna musiała nieustannie walczyć na dwóch wewnętrznych frontach. Z nieoficjalną demokratyczną, prozachodnią opozycją i wewnątrzpartyjnymi, nawzajem się zwalczającymi frakcjami. Każda przegrywająca frakcja była uznawana oficjalnie za ugrupowanie rewizjonistyczne. Skazywało ją to na całkowitą śmierć polityczną.

Jest trudno streścić pokrótce zawartość książki. Tym bardziej że autor, relacjonując dzieje Polski Ludowej, nie pomija ukazywania roli konkretnych osób odpowiedzialnych za kolejne etapy wydarzeń politycznych. Ukazuje ich rodowody, sposób dochodzenia do władzy, próby realizowania bardziej narzuconych z zewnątrz aniżeli samodzielnych koncepcji polityczno-gospodarczych. I każdorazowe ich dramatyczne schodzenie ze sceny politycznej.

Tadeusz J. Żółciński

Andrzej Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Instytut Historii PAN, Warszawa 1995, str. 405+28.

Ktoś, kto bliżej chciałby się zainteresować życiem codziennym kobiety polskiej na przestrzeni dziejów, musiałby sięgać po dziesiątki książek z historii i historii kultury, aby się czegokolwiek dowiedzieć. A i to otrzymałby wiedzę